

nomine Domini revertentur, opere charitatis impleto; in quo tuæ charitatis affectu specialiter utantur, rogamus. Nosti enim quam celsa promittat Altissimus fratri fratrem adjuvanti. Per hos, si quo me gratiæ, quæ tibi data est, dono remunerari voles, tuto facies. Sunt enim, velim credas, unum cor et una in Domino anima nobiscum. Gratia Dei tecum, ut est, in æternum maneat, frater in Christo Domino unanime, venerabilis, dilectissime, et desiderabilis. Omnes in Christo sanctos, quales tibi cohærere non dubium est, a nobis saluta. Commenda nos omnibus sanctis, ut tecum pro nobis orare dignentur. »

CLASSIS II.

EPISTOLA XXXI¹.

Dominis dilectissimis et sincerissimis, vere beatissimis atque abundantissima Dei gratia præstantissimis fratribus, PAULINO et THERASIE, AUGUSTINUS in Domino salutem.

Paulino pro secundis litteris ab eo receptis, grati animi obsequium exhibet, seque Valerio coëpiscopum Hipponensem ordinatum esse renuntians, exoptat ut in Africam trajicere ipse velit, magno cum sibi solatio, tum cæteris Christianis exemplo futurus.

I. CUM litteras meas, quibus respondi prioribus vestris, si tamen vestris litteris ullo modo a me responderi potest, celerrime optaverim venire in vestræ charitatis manus, ut quoquo pacto absens cito possem esse vobiscum, lucrum mihi vestræ epistolæ contulit tarditas mea. Bonus Dominus, qui non tribuit sæpe quod volumus, ut quod malleus attribuat. Aliud enim est quod accepta epistola mea scripturi estis, aliud quod non accipiendo scripsistis. Quod cum lætissime legerimus, defuisset nobis certe ista lætitia, si ut optavimus, maximeque volumus, cito ad vestram sanctitatem nostræ litteræ permeassent. Nunc vero et hæc habere scripta, et illa sperare rescripta, gaudio cumulatiore delectat. Ita nec nostra culpa accusari

¹ Alias xxxiv. quæ autem xxxi erat, nunc xxv. — Scripta ineunte an. 396.

potest, et Domini largior benignitas fecit, quod nostro desiderio conducibilius esse iudicavit.

II. Sanctos fratres Romanum et Agilem aliam epistolam vestram audientem voces atque reddentem, et suavissimam partem vestræ præsentiae, sed qua vobis visendis inhiaremus avidius, cum magna in Domino jucunditate suscepimus. Unde, aut quando, aut quomodo vel vos præstare, vel nos possemus exigere, ut nos de vobis tanta scribendo doceretur, quanta eorum ore didicimus? Aderat etiam quod nulli chartæ adesse potest, tantum in narrantibus gaudium, ut per ipsum etiam vultum oculosque loquentium, vos in cordibus eorum scriptos cum ineffabili lætitia legeremus. Hoc quoque amplius erat, quod pagina quælibet quantacumque bona scripta contineat, nihil ipsa proficit, quamvis ad profectum explicetur aliorum: hanc autem epistolam vestram, fraternam scilicet animam, sic in eorum colloquio legebamus, ut tanto beatior appareret nobis, quanto uberius conscripta esset ex vobis. Itaque illam ad ejusdem beatitudinis imitationem, studiosissime de vobis omnia percunctando, in nostra corda transcripsimus.

III. Nec ideo tamen eos tam cito a nobis, licet ad vos remeantes, sine molestia passi sumus. Videte enim, quæso vos, quibus quatiēbamur affectibus. Tanto utique dimitendi erant velocius, quanto vobis impensius obedire cupiebant: sed quanto id cupiebant magis, tanto vos nobis præsentius exhibebant: eo quippe indicabant, quam chara vestra viscera essent: tanto igitur eos minus dimittere volebamus, quanto justius ut dimitterentur instabant. O rem non ferendam, nisi a nobis ista discessione non discederemus, nisi « unius essemus corporis membra, unum » haberemus caput, una perfunderemur gratia, uno pane » viveremus, una incederemus via, eadem habitaremus

» domo. » Cur enim non eisdem etiam verbis uteremur? Agnoscis enim, credo, hæc esse ex epistola vestra¹. Sed cur potius hæc vestra sint verba quam mea, quæ utique quam vera sunt, tam nobis ab ejusdem capitis communionem proveniunt? Et si aliquid proprium vobis donatum habent, tanto magis ea sic dilexi, ut obsiderent viam pectoris mei, neque a corde ad linguam meam verba transire sinerent, donec tanto priora, quanto sunt vestra, procederent sancti fratres, et dilecti Deo, nostraque invicem membra, quis dubitet nos uno spiritu vegetari, nisi qui non sentit, qua nobis dilectione vinciamur?

IV. Vellem tamen scire, utrum hanc absentiam, corporalem, vos patientius quam nos, faciliusque toleretis? Si ita est, fateor, non amo istam fortitudinem vestram, nisi forte quia nos tales sumus, ut minus a vobis desiderari, quam vos desiderare debeamus. In me certe si esset patientia vestræ absentiae perferendæ, displiceret mihi: segniter enim agerem ut vos viderem: quid autem absurdus, quam fortitudine fieri segniorem? Sed qua ecclesiae cura tenear, ex hoc vestra charitas oportet attendat, quod beatissimus pater Valerius, qui vos nobiscum quantum salutet quantumque sitiatur, audietis ex fratribus, nec presbyterum me esse suum passus est, nisi majorem mihi coëpiscopatus sarcinam imponeret (16). Quod quidem quia tanto ejus charitate, tantoque populi studio Dominum id velle credidi, nonnullis jam exemplis præcedentibus, quibus mihi omnis excusatio claudebatur, vehementer timui excusare. Sed quanquam jugum Christi per se ipsum lene sit, et sarcina levis: tamen propter nostram asperitatem atque infirmitatem, si quid me mordet hoc vinculum, atque urget hoc onus, ineffabiliter mihi aliquanto vestræ præsentiae solatio, tolerabilius et portabilius redde-

¹ Ex Epist. xxx.

retur, quos audio curis ejusmodi expeditiores liberioresque vivere (17). Quare non impudenter ego rogo vos, et postulo, et flagito, ut in Africam majore talium hominum siti, quam siccitatis nobilitate laborantem, venire dignemini.

V. Scit Deus, quia non solum propter desiderium meum, neque solum propter eos qui vel per nos vestrum propositum, vel undecumque fama prædicante didicerunt, sed etiam propter cæteros qui partim non audiunt, partim audita non credunt, tamen possunt comperta diligere, vos istis terris etiam corporaliter adesse cupimus. Quamvis enim sedulo atque misericorditer id agitis, tamen etiam coram hominibus regionum nostrarum luceant opera vestra, ut videant bona facta vestra, et glorificent Patrem vestrum, qui in cælis est. Piscatores vocante Domino, quod naviculas et retia dimiserunt, omnia se dimisisse, et Dominum secutos esse, etiam commemorando lætati sunt. Et revera omnia contemnit, qui non solum quantum potuit, sed etiam quantum voluit habere, contemnit. Sed in eo quod cupiebatur, oculi Dei testes sunt; in eo quod habebatur, et hominum. Nescio quo autem modo, cum superflua et terrena diliguntur, actius adepta quam concupita constringunt. Nam unde tristis ille discessit, qui consilium vitæ æternæ consequendæ quærebat a Domino, cum audisset vendenda esse omnia sua, et distribuenda pauperibus, et habendum thesaurum in cælo, si vellet esse perfectus: nisi quia magnas, ut Evangelium loquitur, habebat divitias¹. Aliud est enim, nolle incorporare quæ desunt, aliud jam incorporata divellere. Illi velut cibi repudiantur, illa velut membra præciduntur. Quanto igitur et quantum mirabili gaudio nostris temporibus Christiana charitas conspicit, per Domini Evangelium cum

¹ Luc. xviii, 22.

lætitia fieri, quod ex ore Domini cum tristitia dives audivit?

VI. Quanquam nullis verbis explicem conceptionem ac parturitionem cordis mei: tamen quia prudenter et pie intelligitis non esse istam vestram, hoc est humanam, sed in vobis Domini gloriam. Nam et inimicum cautissime intuemini, devotissimeque agitis, ut tanquam discipuli Christi humiles corde ac mites sitis. Utilius enim terrena opulentia tenetur humiliter, quam superbe relinquitur. Quia ergo recte intelligitis non hanc esse vestram, sed Domini gloriam, videtis quam parva et exigua dixerim. Dixi enim de laudibus Christi, quibus sunt linguæ impares Angelorum. Hanc ergo Christi gloriam etiam oculis nostrorum hominum cupimus admoveri, in uno conjugio proposita utrique sexui calcandæ superbiæ, non desperandæ perfectionis exempla. Nescio si quidquam misericordius agitis, quam si tantum nolitis latere, quod tales estis, quantum tales esse voluistis.

VII. Vetustum impiis quoque miserabilem puerum vestræ benignitati charitæque commendo: causas calamitatis et peregrinationis ejus audietis ex ipso. Nam et propositum ejus, quo servitutum se esse pollicetur Deo, tempus prolixius, et ætas robustior, et transactus timor certius indicabunt. Tres libros, atque utinam tam grandis quæstionis ita explicatores ut grandes, tanto minus metuens in te laborem legendi, quanto ardorem perspicio diligendi, misi sanctitati et charitati tuæ: nam quæstio eorum de *libero arbitrio* est. Hos autem non habere, aut omnes non habere fratrem Romanianum scio, per quem prope omnia, quæ quibuslibet auribus accommodata scribere potui, studio in nos tuo, non apportanda dedi, sed legenda indicavi. Habebat enim jam ille omnia, secumque gestabat: per eum autem primare scripta¹ trans-

¹ Epist. xxvii.

misi. Credo jam expertam sanctitatem tuam sagacitate spiritali, quam tibi Dominus tribuit, quid ille vir boni animo gerat, et quæ in illo infirmitate pars claudicet. Unde humanitati et charitati tuæ tam ipsum quam filium ejus, legisti, ut spero, qua sollicitudine commendaverim, et quanta mihi necessitudine copulati sint. Ædificet eos per te Dominus. Quod ab illo magis petendum est: nam id tu quam velis novi.

VIII. Adversus paganos te scribere didici ex fratribus: si quid de tuo pectore meremur, indifferenter mitte ut legamus. Nam pectus tuum tale Domini oraculum est, ut ex eo nobis tam placita, et adversus loquacissimas quæstiones explicatissima dari responsa præsumamus. Libros beatissimi papæ Ambrosii credo habere sanctitatem tuam, eos autem multum desidero, quos adversus nonnullos imperitissimos et superbissimos, qui de Platonis libris Dominum profecisse contendunt, diligentissime et copiosissime scripsit¹.

IX. Beatissimus frater Severus de condiscipulatu nostro Milevitane antistes ecclesie, bene apud eandem civitatem fratribus cognitus, debito nobiscum officio sanctitatem vestram salutatur. Fratres quoque omnes nobiscum Domino servientes, tam id faciunt, quam vos desiderant: tam vos desiderant, quam vos diligunt: et tam diligunt, quam estis boni. Panis quem misimus, uberior benedictio fiet, dilectione accipientis vestræ benignitatis. Custodiat vos Dominus ab ista generatione in æternum, Domini dilectissimi et sincerissimi, vere benigni, et abundantissima Domini gratia præstantissimi fratres.

¹ Non extant hi libri Ambrosii.

EPISTOLA XXXII.

Domino merito prædicabili, et honorando fratri ROMANIANO,
PAULINUS et THERASIA.

*Paulinus Romano, gratulans ecclesie Hippo-
nensi, quod Augustinum meruit episcopi collegam.
Licentium, pro quo scripserat Augustinus, hortatur
et prosa et carmine, ut contento aulae fastu,
se dedit Christo.*

I. « PRIDIE quam has daremus, reversis ex Africa fratribus nostris, quorum expectatione nos pendere vidisti, optatissime sanctorum et charissimorum virorum, inde epistolas receperamus, id est Aurelii, Aypii, Augustini, Profuturi, Severi, jam omnium pariter Episcoporum. Ergo tot sanctorum talium recentissimis sermonibus, gratulantes properavimus ad te nostram referre lætitiā, ut tibi quoque expectatum in peregrinatione sollicita gaudium festivissimis conferremus indiciiis. Si forte eadem de venerabilibus et amantissimis viris per aliarum adventus navium comperisti, per nos etiam repetita accipe, et quasi renovata hilaritate rursus exulta. Quod si primus hic a nobis tibi nuntius veniet, gratulare tantam nobis in tua patria charitatem Christo donante partam, ut quidquid illic divina providentia gerat, « mirabilis semper (ut » scriptum est) in sanctis suis², » vel primi, vel cum primis sciamus. »

II. « Non autem tantum hoc scribimus gratulandum,

¹ Alias xxxvi. quæ autem xxxii erat, nunc xxvii. — Scripta paulo post superiore. — ² Psal. lxxvii, 36.

quod episcopatum Augustinus acceperit, sed quod hanc Dei curam meruerint Africanæ ecclesiæ, ut verba cœlestia Augustini ore perceperint, qui ad majorem Dominici muneris gratiam novo more proëctus, ita consecratus est, ut non succederet in cathedra episcopo, sed accederet. Nam incolumi Valerio Hipponensis ecclesiæ coëpiscopus Augustinus est. Et ille beatus senex, cui purissimam mentem nulla unquam liventis invidiæ macula suffudit, dignos sui cordis pace nunc ab altissimo fructus capit, ut quem successorem sacerdoti sui simpliciter optabat, hunc mereatur tenere collegam. Credi-ne hoc potuit antequam fieret? Sed in hoc quoque omnipotentis opere dici evangelicum illud potest: « Hominibus hæc ardua, apud » Deum autem omnia possible¹. » Exultemus itaque et lætemur in eo, qui facit mirabilia solus, et qui facit unanimes habitare in domo, quoniam ipse respexit humilitatem nostram, et visitavit in bono plebem suam: qui erexit cornu in domo David pueri sui, et nunc exaltavit cornu Ecclesiæ suæ in electis suis, ut cornua peccatorum, sicut per Prophetam spondet, hoc est Donatistarum Manichæorumque, confringat. »

III. « Utinam hæc nunc Domini tuba, qua per Augustinum intonat, filii nostri Licentii pulset auditus, sed ut illa audiat aure, qua Christus ingreditur, de qua non rapit Dei semen inimicus. Tunc vere sibi summus Christi pontifex Augustinus videbitur, quia se tunc et exauditum sentiet ab excelso, si quem tibi dignum genuit in litteris, hunc et sibi digne filium pariat in Christo. Nam et nunc, velim credas, flagrantissima de ipso nobis sollicitudine scripsit. Credimus in omnipotentem Christum, quod adolescentis nostri votis carnalibus spiritalia vota Augustini prævaleant. Vincetur vel invitus, (mihi crede) vincetur

¹ Luc. xviii, 27.

piissimi parentis fide, ne mala victoria vincat, maluerit in perniciem suam vincere, quam pro salute superari. Ne vacuum fraternæ humanitatis officium videretur, de buccellato Christianæ expeditionis (18), in cujus procinctu quotidie ad frugalitatis annonam militamus, panes quinque tibi pariter et filio nostro Licentio misimus. Non enim potuimus a benedictione secernere, quem cupimus eadem nobis gratia penitus annectere. Paucis tamen et ad ipsum loquamur, ne neget sibi scriptum, quod de se tibi scriptum est. Æschino enim dicitur, quod audit Mitio. Sed quid de alienis loquar cum de proprio cuncta possimus, et aliena loqui non soleat esse sani capitis? quo Dei gratia sano et salvo sumus, quibus caput est Christus. Incolumem te ætate quamplurima, et beatum semper cum tota domo tua, ut cupimus, habeamus in Christo, Domine frater merito honorandissime et desiderantissime. »

IV. « Audi ergo, fili, legem patris tui, id est, fidem Augustini, et noli repellere consilia matris tuæ, quod æque nomen in te Augustini pietas jure sibi vindicat, qui te tantillum gestavit sinu suo, et a parvulis primo lacte sapientiæ sæcularis imbutum, nunc etiam spiritalibus lactare et enutrire Domino gestit uberibus. Quoniam te adultum ætate corporea, in spiritalibus adhuc cunabulis vagientem, videt adhuc infantem verbo Dei, vixdum in Christo primis passibus et vestigio titubante repentem: si tamen Augustini doctrina tanquam manus matris et ulna nutricis instabilem regat parvulum. Quem si audias et sequaris ut rursus te sermone Salomonis alliciam, « Fili » coronam accipies gratiarum tuo vertici¹. » Et tunc vere eris ille non phantasmate somniatus, sed ab ipsa veritate formatus consul et pontifex, vacuas imagines falsi operis implente Christo solidis suæ operationis effectibus. Vere

¹ Prov. iv, 9.

enim pontifex et vere consul Licenti eris, si Augustini vestigiis propheticis et apostolicis disciplinis, ut sacro beatus Helisæus Helix, ut illustri Apostolo Timotheus adolescens, adhæreas, indivulso per itinera divina comitatu, ut et sacerdotium corde perfecto discas mereri, et populis ad salutem magistro ore consulere. »

V. « Sat hoc monitis et hortatui : modico enim sermone at labore te arbitror, mi Licenti, ad Christum posse incitari, jam a pueris ad studia veritatis et sapientiæ, quod utrumque vere est Christus, et omnis boni summum bonum venerabilis Augustini spiritu et ore flammatum. Qui si parum apud te pro te valuit, quid ego tanto intervallo posterior, et omnium illius opum pauper, efficiam? Sed quia et illius facultatis potentia, et tui ingenii humanitate confisus, pleniora atque majora in te spero elaborata quam elaboranda, ausus sum discere duplici gratia, ut et illi viro debita charitate comparer in sollicitudine tui, et inter eos qui salutem tuam diligunt, vel contestato numerarer affectu. Nam effectus in tui perfectione palmam Augustino potissimum destinatum scio. Vereor, fili, ne aures tuas asperitate temerarii sermonis offenderim, et per aures animo etiam tuo tædii mei vulnus intulerim. Sed in mentem venit¹ epistola tua, qua te musicis familiarem modis intellexi : a quo studio ego ævi quondam tui non abhorruui. Itaque mihi ad tuam mentem, si in aliquo exulcerassem, deliniendam remedium, litteras tuas recordatus reperi, ut te ad Dominum harmoniæ omniformis artificem, modulamine carminis evocarem. Quæso te ut aure audias, neque causam salutis tuæ in verbis meis spernas; sed piam curam et mentem paternam etiam in despiciendis sermonibus libenter accipias, quibus insitum Christi nomen, quod est supra omne no-

¹ Carmen Licentii contentum, Epist. xxvi.

men, hanc deberi venerationem facit, ut non possit a credente contemni.

Carmen elegiacum Paulini ad Licentium.

Quare age rumpe moras, et vincla tenacia sæcli :
 Nec metuas placidi mite jugum Domini.
 Pulchra quidem, sed mira vagis præsentia rerum.
 Mentibus, at sapiens non stupet ista animus.
 Nunc te sollicitat variis malesuada figuris,
 Heu validos etiam vertere Roma potens.
 Sed tibi nate precor, semper pater Augustinus
 Occurset, cunctas Urbis ad illecebras,
 Illum tanta inter fragilis discrimina vitæ
 Aspiciens, et habens pectore, tutus eris.
 Hoc tamen et repetens iterumque iterumque monebo,
 Ut fugias duræ lubrica militiæ.
 Blandum nomen bonos, mala servitus, exitus æger.
 Quem nunc velle juvat, mox voluisse piget.
 Scandere celsa juvat, tremor est descendere celsis :
 Si titubes, summa pejus ab arce cades.
 Nunc tibi falsa placent bona, nunc rapit omnibus auris,
 Ambitus, et vitreo fert cava fama sinu.
 Ast ubi te magno damno succinxerit empto
 Baltheus, et sterilis fregerit inde labor,
 Serus et incassum spes accusabis inanes,
 Et modo quæ nectis, rumpere vincla voles.
 Tunc reminisceris frustra patris Augustini
 Contempsisse dolens veridicos monitus.
 Quare si sapiens, et si pius es puer, audi,
 Et cape verba patrum, consiliumque senum.
 Quid retrahis fera colla jugo? mea sarcina lenis,
 Suave jugum. Christi est vox pia; crede Deo :

Et caput adde jugis, da mollibus ora capistris,
 Demissosque levi subde humeros oneri.
 Nunc potes hoc, dum liber agis, dum nulla retentant
 Vincula, nulla thori cura, nec altus honor.
 Hæc bona libertas, Christo servire, et in ipso
 Omnibus esse supra : non dominis hominum,
 Non vitiis servit, non regibus ille superbis,
 Tantum qui Christo se dederit Domino.
 Nec tibi nobilitas videatur libera, quam nunc
 Sublimem attonita conspicis Urbe vehi.
 Quam cernis tanta sibi libertate videri,
 Ut dedignetur flectere colla Deo,
 Multis ille miser mortalibus, et quoque servis
 Servit, et ancillas ut dominantur, emit.
 Norunt Eunuchos et magna palatia passi,
 Et quisquis Romam, sponte miser, patitur :
 Quanto sudoris pretio, damnoque decoris
 Constet ibi chlamydis, hic honor officii.
 Nec tamen ipse potens, qui celsior omnibus esse
 Emerit, ut nulli serviat, assequitur.
 Cum bene se tota dominum jactaverit Urbe,
 Servit dæmoniis, si simulacra colit.
 Pro dolor ! hos propter remoraris in Urbe Licenti,
 Et regnum Christi spernis, ut his placeas :
 Hos vocitas dominos, curva et cervice salutas,
 Quos ligni servos conspicis et lapidis.
 Nomine divino argentum venerantur et aurum,
 Religio est quod amat morbus avaritiæ.
 Imprecor hos ut amet, qui non amat Augustinum,
 Non colat et Christum, cui placet hos colere.
 Inde ait ipse Deus, dominis non posse duobus
 Serviri ; quoniam mens placet una Deo :
 Una fides, Deus unus, et unicus e Patre Christus,

Haud duplex uni servitus est domino.
 Quanta etenim cœlo ac terris distantia, tanta est
 Cæsaris et Christi rebus et imperiis.
 Tollere humo, sed nunc dum spiritus hos regit artus,
 Mente polum penetra, nil mora carnis obest.
 Corporeis jam nunc morere actibus, et bona vitæ
 Cœlestis liquido præmeditare animo.
 Spiritus es, quanquam tenearis corpore, si nunc
 Mente pia victor carnis opus perimas.
 Hæc tibi chare puer fido compulsus amore
 Scripsi, si recipis suscipere Deo.
 Crede Augustinum tibi nunc in me geminatum,
 Sume duos una cum pietate patres.
 Spernimur ? abstraheris majore dolore duobus :
 Audimur ? pignus dulce duobus eris.
 In te læta patrum sudavit cura duorum,
 Et tibi magnus honos lætificasse duos.
 Sed me Augustino, cum copulo, non meritorum
 Jacto parem, solo comparo amore tui,
 Nam quid ergo effundam, rorans tibi paupere rivo ?
 Me præter, gemino flumine prolueris,
 Frater Alypius est, Augustinusque magister,
 Sanguinis hic consors, hic sator ihgenii.
 Tanto fratre vales et præceptore Licenti,
 Et dubitas pennis talibus astra sequi ?
 Quidquid agas (nam te nec speret mundus amicum)
 Non daberis terræ, debita Christo anima.
 Tu thalamos licet, et celsos mediteris honores
 Nunc olim Domino restituere tuo.
 Credo unum vincent justus duo peccatorem,
 Et tua fraternæ vota preces abigent.
 Ergo redi, qua voce parens, qua sanguine frater,
 Ambo sacerdotes te remeare jubent.

Ac tua te retrahunt, nam nunc aliena petescis,

Hæc mage, quæ retinent regna tui, tua sunt.

Hæc repete, his inhia, externis ne contere tempus,

Si tua nolueris, quisquam aliena dabit?

Non eris ipse tuus, missusque per extera longe

Sensibus heu proprii pectoris exul ages.

Sollicitum satis hæc nato cecinisse parentem,

Dum tibi quæ mihimet, vel volo, vel metuo.

Hæc tibi, si recipis, feret olim pagina vitam :

Si renuis, eadem hæc pagina testis erit.

Incolumem mihi te, fili charissime, Christus

Annuat, et servum det sibi perpetuo.

Vive precor, sed vive Deo ; nam vivere mundo

Mortis opus : viva est vivere vita Deo.

EPISTOLA XXXIII¹.

Domino honorabili et dilectissimo PROCULEIANO AUGUSTINUS.

Augustinus Proculeiano partis Donatianæ apud Hypponem episcopo, invitans illum ut mutua colatione schisma componatur.

I. **PROPTER** imperitorum hominum vanitates diutius apud te de titulo epistolæ meæ disputare non debeo. Cum enim nos revocare invicem ab errore conamur, quamvis ante plenissimam discussionem causæ quibusdam videri possit, quis nostrum erret, incertum : servimus tamen invicem nobis, si bono animo nobiscum agimus, ut a per-

¹ Alias cXLVII. quæ autem xxxiii erat, nunc xxx. — Scripta initio episcopatus Augustini.

versitate discordiæ liberemur. Quod me sincero corde agere, et cum tremore christianæ humilitatis, etiamsi plerisque hominibus apertum non est, videt tamen ille, cui nulla corda clauduntur. Quid autem in te honorare non dubitem, facile intelligis. Non enim errorem schismatis, unde omnes homines, quantum ad me attinet, cupio sanari, dignum honore aliquod existimo : sed te ante omnia, quod ipsius nobis humanæ societatis vinculo astringeris, et quod nonnulla in te præeminent placidioris mentis indicia, quibus nullo modo desperandum est facile te posse veritatem, cum fuerit demonstrata, complecti, sine ullo æstu dubitationis honorandum puto. Dilectionis autem tantum tibi debeo, quantum nobis imperat ipse qui nos dilexit usque ad crucis opprobrium.

II. Sed ne mireris, quod apud benevolentiam tuam tandiu tacui ; non putabam in hac te esse sententia, quam mihi frater Evodius, cui fidem non habere non possum, gaudens indicavit. Nam cum forte contigisset, ut in unam domum conveniretis, et sermo inter vos de spe nostra, hoc est de Christi hæreditate ortus esset, ait dixisse benignitatem tuam, velle te bonis viris sedentibus conferre nobiscum. Quod te multum gaudeo nostræ humilitati offerre dignatum : neque ullo modo possum tantam occasionem benigni animi tui deserere, ut quantum vires Dominus præbere dignabitur, quæram tecum atque discussionem, quæ causa, quæ origo, quæ ratio in Ecclesia Christi, cui dixit, « Pacem meam do vobis, pacem meam relinquo » vobis¹, » tam lugendæ atque plangendæ discissionis extiterit.

III. Audiivi quidem de memorato fratre te fuisse conquestum, quod nescio quid tibi contumeliose responderit : quod, quæso te, ne illam contumeliam deputes, quam

¹ Joan. xiv, 27.

certum mihi est non de superbo animo **processisse**, novi enim fratrem meum, sed si quid in **disputando** pro fide sua, et pro Ecclesiae charitate dixit **fortasse** ferventius, quod tua gravitas nollet audire, non illa **contumacia**, sed fiducia nominanda est. Collatorem enim **et** disputatorem, non assentatorem et adulatorem se esse **cupiebat**. Nam hoc est oleum peccatoris, quo **Propheta non** vult impinguari caput. Ita enim dicit: « **Emendabit** me justus in » misericordia, et arguet me, oleum autem peccatoris non » impinguet caput meum ¹. » **Mavult enim** severa misericordia justii emendari, quam leni adulationis unctione laudari. Unde etiam illud propheticum est: « Qui vos » felices dicunt, in errorem vos mittunt ². » **Ideo**que de homine, quem falsae blanditiae faciunt **arrogantem**, recte etiam vulgo dicitur, **Crevit caput**. **Impinguatum** est enim oleo peccatoris: hoc est, non **aspera** veritate corrigentis, sed leni falsitate laudantis. **Neque** hoc in eam partem peto accipias, quasi ego te a **fratre Evodio** tanquam a justo, emendatum intelligi **velim**. Vereor enim ne me quoque aliquid contumeliose in **te dicere** existimes, quod vehementer caveo, quantum **possum**. Sed justus est ille qui dixit; « Ego sum veritas ³. » **Itaque** de cujuslibet hominis ore nobis verum cum aliqua **asperitate** sonuerit, non ab illo homine, qui forte peccator **est**, sed ab ipsa veritate, hoc est, a Christo, qui justus **est**, emendamur: ne nostrum caput blandae, sed **perniciosae** adulationis unctio, hoc est, oleum peccatoris **impinguet**. Quanquam etiam si frater Evodius aliquantum pro **suae** communionis defensione turbator, aliquid elatius **animo** commotiore dixisset, aetati hominis et necessitati **causae** te oporteret ignoscere.

IV. Illud tamen quod promittere **dignatus es**, peto

¹ Psal. cxi, 7. — ² Isai. lxi, 12. — ³ Joan. xiv, 6.

memineris, ut sedentibus quos ipse delegeris, (dummodo verba nostra non inaniter ventilentur, sed stylo excipiantur, ut et tranquillius et ordinatius disseramus, et si quid forte a nobis dictum de memoria lapsum fuerit, recitatione revocetur) rem tam magnam, et ad salutem omnium pertinentem cum concordia requiramus. Aut si placet, nullo medio interposito, prius nobiscum sive per epistolas, sive per collocationem atque lectionem, ubi placuerit, conferamus: ne forte intemperantes nonnulli auditores malint quasi nostrum expectare certamen, quam de nostra salute in nostra collocatione cogitare: ut quod fuerit inter nos terminatum, postea per nos populus noverit; aut si per epistolas agi placet, ipsae plebibus recitentur, ut aliquando non plebes, sed plebs una dicatur. Prorsus sicut volueris, sicut jusseris, sicut tibi placuerit, libenter amplector. Et de animo beatissimi et venerabilis mihi patris Valerii nunc absentis tota securitate polliceor, hoc eum cum magna laetitia cogniturum. Novi enim quantum diligit pacem, et nulla vani fastus inanitate jactetur.

V. Rogo te quid nobis est cum veteribus dissensionibus? Huc usque vulnera illa duraverint, quae animositas hominum superbiorum nostris membris inflixit: quorum vulnerum putrefactione etiam dolorem perdidimus, quo solet medicus implorari. Vides quanta et quam miserabili foeditate christianae domus familiaeque turbatae sint. Mariti et uxores de suo lecto sibi consentiunt, et de Christi altari dissentiunt. Per illum sibi jurant, ut inter se pacem habeant, et in illo habere non possunt. Filii cum parentibus unam domum habent suam, et domum Dei non habent unam. Succedere in eorum haereditatem cupiunt, cum quibus de Christi haereditate rixantur. Servi et domini communem Dominum dividunt, qui formam servi accepit, ut omnes serviendo liberaret. Honorant nos ves-